

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การศึกษาเป็นกระบวนการที่สำคัญยิ่งในการพัฒนาคนให้มีคุณภาพ และมีความสามารถที่จะปรับตัวได้อย่างรู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ที่จะมาถึงการศึกษาที่เป็นไปบนแนวทางที่ถูกต้องเหมาะสมกับสภาพความต้องการทางเศรษฐกิจสังคม การเมืองและวัฒนธรรมของประเทศจะสามารถสร้างสรรค์ความเจริญก้าวหน้าให้แก่สังคมไทย ทั้งยังสร้างความสมดุลและความกลมกลืนของการพัฒนาระหว่างด้านต่าง ๆ ได้ (สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ, 2535) ซึ่งกระบวนการการพัฒนาคณาการศึกษประกอบด้วยกระบวนการบริหาร กระบวนการเรียน การสอนและกระบวนการนิเทศการศึกษา (สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ, 2533) จากการวิจัยของกองการวิจัยการศึกษาสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ พบว่าตัวแปรที่ส่งผลโดยตรงต่อคุณภาพทางการศึกษาได้แก่ สมรรถภาพในการแก้ปัญหาของครู เกี่ยวกับการเรียนการสอน ความถี่ของกิจกรรมที่ครูติดตามผลของการเรียนของนักเรียน และจำนวนครั้งที่ผู้บริหารได้ดำเนินการนิเทศภายในโรงเรียน จะเห็นได้ว่าปัจจัยที่สำคัญได้แก่ครูผู้สอน ซึ่งสอดคล้องกับแนวความคิดของ สุจริต เฟียร์ชอบ (2525) และกมล สุตประเสริฐ (2528) ที่ว่าครูเป็นองค์ประกอบหนึ่งที่มีอิทธิพลต่อคุณภาพการศึกษา ครูที่มีความรู้ความสามารถ จะช่วยให้การจัดการศึกษาเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ ปัจจุบันโลกมีการเปลี่ยนแปลงและเจริญอย่างรวดเร็ว ทั้งในระบบเศรษฐกิจและสังคมการเมืองและความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์ สิ่งเหล่านี้จะมีผลกระทบต่อจัดการศึกษาทั้งสิ้น ครูจำเป็นต้องพัฒนาตนเอง ให้มีความรู้ความสามารถและให้ทันต่อเหตุการณ์ที่เปลี่ยนแปลง ดังนั้นครูควรปรับปรุงการเรียนการสอนให้ทันสมัย และพร้อมที่จะรับการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา (สุจริต เฟียร์ชอบ, 2525) บทบาทของครูผู้สอนนั้นจะต้องได้รับการปรับปรุงให้เป็นบทบาทที่เด่นชัดความสามารถอยู่ตลอดเวลา ความก้าว

หน้าทางเทคโนโลยีมีส่วนที่ต้องใช้ความสามารถด้านเทคโนโลยีทางการสอนและปัจจุบันสังคมมีการเปลี่ยนแปลงมากขึ้น ครูจำเป็นต้องปรับปรุงการสอนให้ทันสมัยและทันต่อเหตุการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปมากขึ้นตามไปด้วย (กมล สดประเสริฐ, 2528)

ดังนั้นการจัดการศึกษาให้มีประสิทธิภาพจะต้องขึ้นอยู่กับครูที่จะต้องพัฒนากระบวนการเรียนการสอนให้เหมาะสม สิ่งที่จะช่วยพัฒนาครูในด้านวิชาการให้มีประสิทธิภาพมากขึ้นคือ การนิเทศภายใน ซึ่งมีจุดมุ่งหมายคือการแก้ปัญหาพัฒนาและปรับปรุงการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อส่งเสริมให้ผู้เรียนมีคุณภาพ (สันต์ ธรรมบำรุง, 2526) ซึ่งสอดคล้องกับคำกล่าวของ สิบบนนท์ เกตุทัต (2518) ที่ว่า "การนิเทศการศึกษาเพื่อปรับปรุงการสอนที่ได้ผลแท้จริงต้องเป็นการนิเทศภายใน ซึ่งเป็นการนิเทศเพื่อพัฒนาบุคลากรทางการศึกษาเท่านั้น"

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ ได้กำหนดนโยบายด้านการบริหารและสนับสนุนคุณภาพการศึกษาไว้ว่าแผนพัฒนาการศึกษาระดับก่อนประถมศึกษา และระดับประถมศึกษา ระยะที่ 7 (พ.ศ. 2535-2539) ซึ่งให้ความสำคัญต่อการนิเทศภายในไว้ว่า "...ปรับปรุงการบริหาร และการนิเทศให้มีประสิทธิภาพโดยเน้นที่ทุกหน่วยงานใช้แผนเป็นเครื่องมือในการดำเนินงาน สำหรับการนิเทศการศึกษาจะให้ความสำคัญต่อการนิเทศภายในเป็นพิเศษ มีการติดตามกำกับและประเมินผลอย่างเป็นระบบ...."

ประสงค์ เทพศิริ (2528) ได้ศึกษาปัญหาการนิเทศการสอนในโรงเรียนของผู้บริหารโรงเรียนประถมศึกษาสังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดกำแพงเพชร พบว่าโรงเรียนมีปัญหาเพราะขาดสื่อและเครื่องมือการนิเทศ การวางแผนและการประเมินผลการนิเทศ

กวี เพ็งศรี (2529) ได้ศึกษาผลการนิเทศภายในโรงเรียนสังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดพะเยา ผลการวิจัยพบว่าครูมีความสามารถระดับมาก แต่ยังไม่ได้แสดงความสามารถอย่างเต็มที่ ปัญหาของผู้บริหาร คือไม่มีเวลานิเทศ ขาดการนิเทศอย่างสม่ำเสมอ ไม่เข้าใจหลักการนิเทศและไม่มั่นใจงานการนิเทศ ขาดเทคนิคและเครื่องมือที่จะใช้ประกอบการนิเทศ ผู้รับการนิเทศมีปัญหาตรงที่การไม่ยอมรับการนิเทศ เพราะไม่มั่นใจในภูมิรู้ของผู้นิเทศรวมทั้งมีทัศนคติที่ไม่ดีต่อการนิเทศ

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2535) ได้บ่งชี้ความสำเร็จของการนิเทศภายในโรงเรียนจากพฤติกรรมของครูดังต่อไปนี้

- 1) ครูมีความเชื่อมั่นว่านักเรียนทุกคนเรียนรู้ได้ ถ้าครูจัดประสบการณ์ได้อย่างเหมาะสม
- 2) ครูวิเคราะห์หาจุดที่จะพัฒนาของนักเรียน โดยเปรียบเทียบความสามารถที่ควรจะเป็นกับความสามารถที่เป็นอยู่เพื่อกำหนดความสามารถที่จะพัฒนาของเด็กทั้งรายชั้นและรายบุคคล
- 3) ครูแสวงหาลัดเลือกวิธีการพัฒนาที่เหมาะสม สอดคล้องกับความสามารถที่จะพัฒนา
- 4) ครูลงมือปฏิบัติการสอนด้วยกลวิธีที่หลากหลายให้นักเรียนลงมือปฏิบัติจริง มากกว่าฟังและอ่านเพียงอย่างเดียว
- 5) ครูตรวจสอบความก้าวหน้าเป็นระยะ เพื่อหาทางเร่งและปรับปรุงความก้าวหน้าของนักเรียน

6) ครูนำผลงานของนักเรียนไปเสนอนานที่ประชุมต่าง ๆ อย่างภาคภูมิใจ

นอกจากสภาพอันเกิดจากพฤติกรรมดังกล่าว ยังสามารถพิจารณาความสำเร็จของการนิเทศภายในได้จากข้อมูลเกี่ยวกับสภาพการดำเนินงานของผู้บริหารโรงเรียนในประเด็นต่าง ๆ

จากงานวิจัยและข้อบ่งชี้ที่กล่าว จะเห็นได้ว่าการนิเทศภายในโรงเรียนยังมีปัญหาและอุปสรรคจากทั้งผู้นิเทศและผู้รับการนิเทศ เช่น ความไม่ร่วมมือของครู ผู้นำไม่เป็นประชาธิปไตย ขาดแรงจูงใจที่จะให้ความร่วมมือในการปฏิบัติงาน ผู้นิเทศมีบุคลิกภาพที่ไม่เหมาะสม ขาดมนุษยสัมพันธ์ที่ดี ขาดการวางแผนที่ดี ไม่มีเวลาในการนิเทศ ไม่เข้าใจหลักการนิเทศและอาจมีตัวแปรอื่น ๆ อีกที่เป็นอุปสรรคทำให้การจัดกิจกรรมนิเทศไม่เต็มผล

ผลการประเมินความก้าวหน้าคุณภาพนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ของสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดอุดรธานี ปีการศึกษา 2536 ได้คะแนนรวมทุกกลุ่มประสบการณ์ ร้อยละ 73.79 พบว่าแต่ละกลุ่มประสบการณ์ได้คะแนนต่ำกว่าเป้าหมายที่วางไว้ คือทุกกลุ่มประสบการณ์ ร้อยละ 75.91 จากรายงานยังสรุปว่าอาจเป็นเพราะเป้าหมายที่ตั้งไว้สูงเกินไป หรือครูผู้สอนยังจัดการเรียนการสอนแบบเดิม หรือผู้นิเทศยังใช้การนิเทศแบบเดิม วิธีการเช่นนี้จะทำให้ผลสัมฤทธิ์เท่าเดิมหรือลดลง (สำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดอุดรธานี, 2537)

จากงานวิจัยและสภาพของคุณภาพนักเรียน ของสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดอุดรธานี ดังที่กล่าวมาแล้ว จะเห็นได้ว่าคุณภาพของนักเรียนยังต้องได้รับการพัฒนาให้มีคุณภาพตามจุดมุ่งหมายของหลักสูตร จึงสมควรที่จะทำการวิจัย โดยการศึกษาพฤติกรรมการนิเทศ ซึ่งเน้นที่มีผลต่อประสิทธิภาพการนิเทศภายใน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในโรงเรียนสังกัดสำนักงานการประถมศึกษา

จังหวัดอุดรธานี เพื่อนำผลการวิจัยไปส่งเสริมให้การจัดการนิเทศภายในโรงเรียน ในสังกัดสำนักงาน การประถมศึกษาจังหวัดอุดรธานีได้ดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพต่อไป

1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 1) เพื่อศึกษาพฤติกรรมกระบวนการนิเทศและประสิทธิภาพการนิเทศภายในของโรงเรียน ประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดอุดรธานี
- 2) เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมกระบวนการนิเทศกับประสิทธิภาพการนิเทศ ภายในของโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดอุดรธานี
- 3) เพื่อเปรียบเทียบพฤติกรรมที่เกิดจากกระบวนการนิเทศ และประสิทธิภาพการนิเทศ ภายในของโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดอุดรธานี โดยจำแนก ตามขนาดของโรงเรียนขนาดเล็ก ขนาดกลาง ขนาดใหญ่

1.3 สมมติฐานของการวิจัย

- 1) พฤติกรรมกระบวนการนิเทศและประสิทธิภาพการนิเทศภายในของโรงเรียนประถม ศึกษามีความสัมพันธ์กันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ
- 2) พฤติกรรมการนิเทศภายในของโรงเรียนขนาดเล็ก ขนาดกลาง และขนาดใหญ่ มี ความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ
- 3) ประสิทธิภาพการนิเทศภายในของโรงเรียนขนาดเล็ก ขนาดกลาง และขนาดใหญ่ มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

1.4 ขอบเขตของการวิจัย

1) ประชากร

ประชากรเป็นผู้บริหาร ครูวิชาการโรงเรียนและครูสังกัดสำนักงานการประถมศึกษา จังหวัดอุดรธานี

2) ตัวแปรที่ศึกษา

(1) ตัวแปรต้น ได้แก่ ขนาดของโรงเรียน ประกอบด้วยโรงเรียนขนาดเล็ก ขนาดกลาง และขนาดใหญ่

(2) ตัวแปรตาม ได้แก่ พฤติกรรมที่เกิดจากกระบวนการนิเทศภายในโรงเรียน ประกอบด้วย

- เสรีภาพและการแสดงออกในการทำงาน
- ความมั่นคงในการทำงาน
- สมรรถภาพในการทำงาน
- ความเชื่อมั่นและความไว้วางใจในการทำงาน
- สภาพแวดล้อมในการทำงาน
- การสื่อสาร

และพฤติกรรมประสิทธิภาพการนิเทศภายในโรงเรียนประกอบด้วย

- ความสามารถในการทำงาน
- ความพึงพอใจในการทำงาน
- ความตั้งใจในการทำงาน
- ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล

ขอบข่ายทางทฤษฎี

ในการวิจัยครั้งนี้ เพื่อศึกษาพฤติกรรมกระบวนการนิเทศและประสิทธิภาพการนิเทศภายในของโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดอุดรธานี ผู้วิจัยได้ศึกษาทฤษฎีและงานวิจัยของการนิเทศคือเซอร์จิโอแวนนี และสตาร์ราท์ (Sergiovanni and Starratt, 1983) โดยมีหลักเกณฑ์ในการพิจารณา 3 ส่วนคือ

- 1) ตัวแปรต้น หรือตัวแปรที่นำไป (Initiating Variables)
- 2) ตัวแปรระหว่างการนิเทศ หรือตัวแปรที่เป็นผลต่อผู้รับการนิเทศ (Mediating Variables)
- 3) ตัวแปรที่เป็นผลสำเร็จ (Success Variables) หรือตัวแปรที่เป็นผลของการปฏิบัติงาน (Organization School Variables)

ซึ่ง สงัด อุทรานันท์ (2529) ได้ให้รายละเอียดของตัวแปรดังกล่าวไว้ดังนี้คือ ตัวแปรระหว่างกรณีเทศ (Mediating Variables) เป็นตัวแปรที่เกิดจากกระบวนการกรณีเทศการศึกษา ซึ่งเกิดขึ้นในหมู่ของผู้รับการกรณีเทศได้แก่

1) เจตคติของครูและบุคลากรอื่นที่มีต่องานและผู้บังคับบัญชาต่อเพื่อนร่วมงานและต่อผู้ใต้บังคับบัญชา

2) ระดับความพึงพอใจในการทำงาน

3) ความผูกพันของคณะทำงานที่มีต่อเป้าหมายของโรงเรียน

4) ระดับของจุดมุ่งหมายที่ได้จากครูและบุคลากรอื่นในโรงเรียน

5) ระดับความจงรักภักดีต่อกลุ่มและระดับรักษาคำมั่นสัญญาของกลุ่ม

6) ความเชื่อมั่นและความไว้วางใจในเพื่อนร่วมงาน และผู้ใต้บังคับบัญชา

7) ความรู้สึกของครูที่มีต่อการควบคุมสภาพแวดล้อมและควมมีอิทธิพลต่อสภาพแวดล้อมของโรงเรียน

8) ความสะดวกในการติดต่อสื่อสารที่มีอยู่ในทุกระดับของการทำงาน

ตัวแปรที่เป็นผลสำเร็จ (Success Variables) เป็นผลลัพธ์ที่ได้จากการกรณีเทศการศึกษาหรือเป็นเป้าหมายของการกรณีเทศการศึกษาตัวแปรเหล่านี้ได้แก่

1) ระดับความสามารถของการทำงานของครูและบุคลากรอื่น

2) ระดับความสามารถของนักเรียน

3) ระดับความเจริญงอกงามของนักเรียน

4) ปริมาณการเพิ่มคุณภาพคนในองค์กร

5) อัตราการทำงานของบุคลากร

6) อัตราการขาดเรียนและออกโรงเรียนกลางคันของนักเรียน

7) คุณภาพของความสัมพันธ์ระหว่างผู้ทำงาน

จากงานวิจัยของ ศิริวรรณ ฉายะเกษะตริณ (2529) พบว่าผลจากการกรณีเทศการศึกษาภายในโรงเรียนมัธยมศึกษา ได้แก่สิ่งต่อไปนี้

1) ครูได้พัฒนาประสิทธิภาพด้านการเรียนการสอน

2) ครูมีความร่วมมือร่วมใจในการปฏิบัติงานเป็นกลุ่มมากขึ้น

- 3) ครูมีความมั่นใจและคล่องตัวในการปฏิบัติงาน
- 4) ครูสามารถช่วยเหลือตัวเองในการดำเนินการจัดการเรียนการสอนมากขึ้น
- 5) ทำให้บรรยากาศในการทำงานเป็นไปด้วยความร่วมมือร่วมใจและยอมรับซึ่งกันและกัน
- 6) ทำให้เกิดความสัมพันธ์และประสานสัมพันธ์กันมากขึ้น

จากทฤษฎีและงานวิจัยที่กล่าวมาแล้ว ได้ปรับปรุงตัวแปรระหว่างกรณีพิเศษของ

สัจด์ อูทรานันท์ เป็นตัวแปรต้น ในการศึกษาพฤติกรรมกระบวนการนิเทศภายในโรงเรียนมีดังนี้

- 1) เสรีภาพและการแสดงออกในการทำงาน
- 2) ความมั่นคงในการทำงาน
- 3) สมรรถภาพในการทำงาน
- 4) ความเชื่อมั่นและไว้วางใจในการทำงาน
- 5) สภาพแวดล้อมในการทำงาน
- 6) การสื่อสาร

ส่วนตัวแปรตามเป็นพฤติกรรมที่แสดงประสิทธิภาพของการนิเทศภายใน ได้ปรับปรุงจากตัวแปรที่เป็นผลสำเร็จ (Success Variables) ดังนี้

- 1) ความสามารถในการทำงาน
- 2) ความพึงพอใจในการทำงาน
- 3) ความตั้งใจในการทำงาน
- 4) ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล

1.5 นิยามศัพท์เฉพาะ

"ผู้บริหาร" หมายถึง ครูใหญ่ อาจารย์ใหญ่ ผู้อำนวยการโรงเรียนหรือผู้รักษาการในตำแหน่งผู้บริหารโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดอุดรธานี

"ครูวิชาการโรงเรียน" หมายถึง ครูที่ได้รับมอบหมายจากผู้บริหารโรงเรียนให้ปฏิบัติหน้าที่ครูวิชาการโรงเรียน

"พฤติกรรมกระบวนการนิเทศภายในโรงเรียน" หมายถึง พฤติกรรมที่ผู้นิเทศและผู้รับการนิเทศแสดงออกในการดำเนินการนิเทศภายใน ซึ่งวัดได้จากการตอบแบบสอบถามของผู้บริหาร ครูวิชาการโรงเรียน และครูผู้สอนที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น ประกอบด้วยพฤติกรรมต่อไปนี้

- 1) เสรีภาพและการแสดงออกในการทำงาน หมายถึง พฤติกรรมที่ผู้ปฏิบัติงานนิเทศภายในได้เสนอความคิดเป็นแบบประชาธิปไตยและสร้างสรรค์
- 2) ความมั่นคงในการทำงาน หมายถึง พฤติกรรมที่ผู้ปฏิบัติงานนิเทศภายในได้รับสวัสดิการ รางวัล หรือผลตอบแทน จากผู้บริหารโรงเรียนและเพื่อนร่วมงาน
- 3) สมรรถภาพในการทำงาน หมายถึง ความสามารถของผู้นิเทศที่นำเอาความรู้ที่มีอยู่มาใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อการนิเทศภายใน
- 4) ความเชื่อมั่นและความไว้วางใจในการทำงาน หมายถึง พฤติกรรมที่ผู้ปฏิบัติงานนิเทศภายในมีความสนใจข้อคิดเห็นหรือการปฏิบัติงานตลอดจนมีการประสานงานและให้ความร่วมมือในการดำเนินงานนิเทศภายใน
- 5) สภาพแวดล้อมในการทำงาน หมายถึง บรรยากาศและวัสดุอุปกรณ์ที่มีในโรงเรียนนำมาใช้ในการดำเนินการนิเทศภายใน
- 6) การสื่อสาร หมายถึง พฤติกรรมที่แสดงออกในการสื่อข้อความให้เข้าใจตรงกันระหว่างผู้นิเทศและผู้รับการนิเทศ

"พฤติกรรมประสิทธิผลการนิเทศภายในโรงเรียน" หมายถึง พฤติกรรมที่ผู้รับการนิเทศเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมไปในทางพัฒนาขึ้นเพื่อประโยชน์ต่อการสอนและงานอื่น ๆ ในโรงเรียน ซึ่งวัดได้จากการตอบแบบสอบถามของผู้บริหาร ครูวิชาการโรงเรียน และครูผู้สอนที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น ประกอบด้วยพฤติกรรมต่อไปนี้

- 1) ความสามารถในการทำงานของครู หมายถึง พฤติกรรมที่ครูสามารถนำเอาความรู้ที่มีอยู่และได้รับจากการนิเทศมาใช้ในการเรียนการสอน และปฏิบัติงานอื่นในโรงเรียน
- 2) ความพึงพอใจในการทำงาน หมายถึง พฤติกรรมที่ครูแสดงออกถึงความเต็มใจและความรู้สึกที่ดีต่อการปฏิบัติงาน
- 3) ความตั้งใจในการทำงาน หมายถึง พฤติกรรมที่ครูนำเอาความรู้จากการมาปฏิบัติงานและมีความพยายามที่จะให้งานสำเร็จตามวัตถุประสงค์

4) ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล หมายถึง พฤติกรรมที่ครูแสดงออกถึงการยอมรับและเข้าใจกับเพื่อนร่วมงาน

1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

- 1) ทำให้ทราบพฤติกรรมที่เกิดจากกระบวนการนิเทศ และประสิทธิภาพของการนิเทศภายในโรงเรียน สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดอุดรธานี
- 2) เพื่อทราบความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมกระบวนการนิเทศและประสิทธิภาพการนิเทศภายในโรงเรียน สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดอุดรธานี
- 3) เพื่อเป็นประโยชน์ต่อการวางแผนการจัดการนิเทศภายในโรงเรียนให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น